

seregeellenes politikát csináltak, annak megvolt az oka. Roppant hiány volt emberben, főleg betanított munkásban, s a kivezényelt katonák, amellet, hogy tanulatlanok voltak, de mint mindig a katonák, könnyelműek és hanyagok is. Rengeteg baj volt velük. Csak a lógás tetszett nekik. A szolgálatot nem teljesítették lelkiismeretesen.

Nemsokára volt egy pótsorozás, azon bevettek, de még nem vonultattak be. Pár hétig még elmentem dolgozni abba a szőlőbe, ahol Julcsa volt és a boldogságom betetőződött. Igaz, hogy a többi lányoktól nem lehetett nagyon elmerülni, de mégis itt-ott loptunk egy-egy órát. Persze én nem szégyelem bevallani, hogy nem voltunk igazi modern szerelmesek, megmaradtunk a tisztesség keretei között.

A DUNAI NÉPEK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK KÉRDÉSE

Irta: SÁNDOR LÁSZLÓ (Losonc)

Ha a dunai népek együttműködésének kérdését vizsgáljuk és a kérdés gyökerei után kutatunk, messze a múltba kell visszatérnünk, pontosabban Nagy Lajos és Mátyás király koráig. Nagy Lajosban és Mátyás királyban nőttek ugyanis nagyra a magyarság álmai, — s a magyar nemzet ama rétegei, melyek nem ismernek osztályokat s az ország lakosságát homogén tömegnek szeretik feltüntetni, ma is szívesen visszaki-vánják és megvalósítandó példaként idézik azt a kort, amikor három tenger mosta a magyar birodalom határait.

A dunai népek együttműködésének gyökerei tehát Nagy Lajos és Mátyás király koráig nyulnak vissza. E felismerésből folyik, hogy az együttműködés kérdésének felvetői majdnem kivétel nélkül magyarok, s e kérdés felvetése rendszerint olyankor történik, amikor a magyarság uralkodó rétegei a történelmi változások egyes szakaszaiban a Duna-medencebeli peremnépek imperialista törekvései folytán hatalmi és területi integritásukon csorbát szenvednek és háttérbe szorúlnak. Ilyenkor felrövellik a múltból Nagy Lajos és Mátyás király „dicső kora“ és felvetődik az egymásmellé került népek együttműködésének gondolata. A magyarság uralkodó, de szerepétől megfosztott rétegeinek be nem vallott, hátsó gondolata és egyedüli célja ilyenkor, hogy az együttműködés megvalósítása során azon legyenek, hogy a hatalom és irányítás a kooperáció elvén felépülő új állam keretei között az ő kezükbe kerüljön és így hatványozott formában vegyék át eredeti szerepüket.

A Duna-völgyi népek „sorsközösségének“ felismerése és az együttműködés gondolatának felvetése konkrét formában először a világháború fegyverletétel után történt, amikor a szabadságharc leverése után Kossuth Lajos torinói száműzetésében polgári demokrata társaival együtt megfogalmazta a Duna-szövetség tervét, illetve Klapka György és az olaszok néhány exponense által megszerkesztett *Dunai Confoederatio* tervezetével maga is foglalkozott és azt nagy egészében elfogadta.

A tervezet alaptételei között első helyen a magyarságnak és a dunai népeknek a Habsburg-uralom alól való felszabadítása szerepelt. A tervezet hivatalos szövege szerint kívánatos, hogy a Duna-medencében „elterülő régi történelmi államok egymással szövetségre lépjenek, melyet Duna-Szövetségnek lehetne nevezni. A közösen érdeklő tárgyakon kívül, miket a szövetségi hatóság intézne, minden állam törvényhozása, igazságszolgáltatása és közigazgatása teljesen független lenne. A lehető

széleskörű decentralizáció és az által, hogy minden községnek és tartománynak bő szabadság engedtetnék, a szövetség összes lakói akadálytalanul fejlődhetnének s minden egyes nép elfoglalhatná az emberiség nagy családjában őt illető helyet...“ A Duna Confoederatio tervezete végül arra kéri a „magyar, szláv és román testvéreket, borítsanak fátylat a multra és nyújtsanak egymásnak kezet, fölkelvén, mint egy ember a közös szabadságért s harcolván valamennyien egyért, egy valamennyiükért a svájciaktól adott régi példa nyomán...”

A Dunai Szövetség terve nem valósulhatott meg, mert hiányoztak előfeltételei. Mindenesetre megvalósulása a kelet európai kérdés ki-robbanásának időpontját valamivel későbbre tolta volna és így az utóbbi évtizedek eseményei is másként alakultak volna. Végül fokon azonban a dunai népek helyzetét csak ideiglenesen oldotta volna meg ez az egyébként rokonszenvesnek látszó, de lényegében polgári demokrata elgondolás.

A Dunai Szövetség tervével igen sok rokonvonást mutat fel *Jászi Oszkár* és a *Galilei-kör* konföderációs koncepciója. E tervezet-felvetés, mely szerves részét képezi a kelet európai kérdéskomplexumnak, minden látszólagos jóhiszemű és jószándékú beállítottsága mellett, lényegében hegemonisztikus és imperialista törekvéseket rejt magában. Ép' ez az oka, hogy megvalósulása elé akadályok gördültek.

A háború után ismét felvetődik az együttműködés gondolata. Elsősorban Csehszlovákiában, ahol egyelőre csak a cseh-szlovák-magyar kulturkapcsolatok kiépítését sürgetik. Gömöri Jenő pl. a *Tűz* című folyóirat első számában 1921 decemberében ezt írja: „Együttélünk, fizikailag együttélünk a szlovák és cseh néppel. Kell, hogy a béke érdekében, és kulturáink termékenyítő kölcsönhatása érdekében, valamint az emberi kulturközösség szolgálatában: lelkileg közelebb térjünk egymáshoz. E lelki közeledés útjait egyengetni akarjuk... Figyelemmel akarjuk kísérni a szlovák és cseh — később román, szerb és horvát — kultura életét, evolúcióját, munkáját, főleg irodalmát és művészetét, s ebbeli eredményeiket, különösen írói és költői termékeiket meg akarjuk ismertetni a magyarsággal.“ A végső cél: „...kulturideálunk: a Középeurópai Egyesült Államok. Tudjuk: messze van, nagyon messze. De látjuk: a fejlődés menete mégis feléje halad.“ Ime: az akciórádiusz itt is a Dunamedence, mint a Dunai Szövetség tervénél. Az első gondolatfelvetés után mintegy hetven évvel a *Tűz* gárdája nem tudott túljutni a dunai népek együttműködésének szűk keretein.

Nyolc évig pihenni hagyják azután a gondolatot, hogy 1929-ben a *Vetés* című röpiratban *Duka-Zólyomi Norbert* ismét felvesse a magyar-szláv kulturkapcsolatok kérdését. Cikkében így érvel Duka-Zólyomi: „Két földrajzilag és történelmileg egyformán determinált fajnál a kulturkapcsolódás nem frázis, néhány elvont gondolkozású ember üveg-bura-teóriája, hanem egy szervesen, önmagától fejlődő apodiktikus viszony... A szláv kulturák szomszédságában, ahova földrajzi determináltsága sodorta, kettős feladat teljesítésére ihlette a magyar kulturát történelmi végzete. Pogányos ázsiai erővel kell önmagát egyetlenné szentelnie, de nem úgy, hogy élete üvegházi exotikum legyen, mely távol a zakatoló, élő Európától tengődik, és nem is szabad idegen kulturák halvány fényű reflexeivé törnie, hanem sajátos faji életet kell élnie a szomszéd kulturákkal együtt“. Majd így fejezi be: „A kulturkapcsolat konkrét eszközei... előadások, ilycélú egyesületek megalakítása, ismertető újságcikkek.“ Természetesen a kérdésnek ilyen formában való felvetése és beállítása naiv és téves. Duka itt figyelmen kívül hagyja

azt a fontos tételt, mely szerint a kultúra kibontakozásának és egészséges fejlődésének előfeltétele a megfelelő gazdasági alap. Azonos földrajzi fekvés, esetleg történelmi mult fontos momentum ugyan, de kevés ahhoz, hogy alapján a kulturcsere meginduljon. Közös gazdasági érdekek indíthatják csak meg két nemzet vagy két faj között az egészséges kulturérintkezés és együttműködés folyamatát. — Sokkal realisabban, bár nem kevésbé veszélyesek *Fábián Dániel* megállapításai, aki a *Vetés* 1929. évi őszi számában röviden így foglalja össze a budapesti *Bartha Miklós Társaság* munkairányát: „Munkánk első feltétele, hogy el kell szakadnunk mindenféle illuziótól. Az új magyar gondolkodás első jellemes vonása a dolgok reális látása. Hogy ez a reális látás első sorban a nemzeti illuzióknak árt, azért nem ez a generáció felelős, hanem az illuziók irrealitása. A haladó magyar fiatalság lassanként elszakad a régi állam- és nemzetpolitikai szemlélettől, sőt azzal szembe is helyezkedik, mert sokkal gazdagabb, a népi kollektívum szociális igényeit felőlelő szemléletre törekszik. Elszakad attól a gondolkodástól, mely a magyar expanziót az államisággal köti össze s ehelyett a gazdasági és kulturális szervezettség belső népi értéket konzerváló és felduzzasztó értékeit látja. Ugy érezzük, hogy a Duna-medencének, sőt egész Kelet Európának új alapokra van szüksége. Az a meggyőződésünk, hogy a jövő csak a dunai fajták testvériesült, őszinte demokratikus összefogása lehet, mert ahol a legszükségesebb gazdasági szabadság feltételei hiányoznak, ott valami keveset remélhetünk. Nekünk kell kialakítanunk azt az új mentalitást, mely szerint nem lehet elnyomó és elnyomott, győző és legyőzött, hanem csak egyenrangú és egyenlő jogú, közös gazdasági keretek között élő népek lehetnek.“

E problémával azután többféle formában és több helyen találkozunk. Napirenden tartotta a kérdést a *Barta Lajos* szerkesztette *Új Szó*, mely állandóan közölt kritikákat és cikkeket a szláv-magyar kultúrközeledésről és fordításokat cseh és szlovák írók műveiből. A *Szőnyi Endre* szerkesztésében megjelenő *Fórum* című képzőművészeti folyóirat a cseh és szlovák művészek alkotásainak kritikai értékelését iktatja munkatervébe. A Magyar Diákszemlében pedig 1930-ban *Duka-Zólyomi Norbert* ismét felveti a kérdést és a praktikus megoldás első lépését a Pozsonyban felállítandó szláv-magyar kultúrtársaságban látja, mely tudományos működésével nemcsak a szlovenszkói, de az egyetemes magyar és szláv kultúra között megteremtene az együttműködést. Lényegében aktivista hangok ezek, melyeket az uralmon lévő nemzet uralkodó osztálya felé irányítanak az érvényesülés és boldogulás reményében.

1931 őszen azután a *Sarló* felveti a kelet európai kérdést emlékeztető és nagy port felvert pozsonyi országos kongresszusa alkalmával. A *Sarló* számára — tagjainak megnyilatkozása szerint — a dunai népek egymásmellettsége, sorsának és helyzetének közös gyökerei tette elsőrangúan fontos kötelességévé a kelet európai kérdés felvetését. A kongresszus vitaanyagát tartalmazó *Sarló jegyében* című beszámolóban *Balogh Edgár* erre vonatkozóan ezt írja: „A *Sarló* a kelet európai kérdéshez a csehszlovákiai magyarság helyzetének tudományos analizésén keresztül jutott el. A kisebbségi magyarság kérdései ugyanis nem oldhatók meg önmagukban, csupán a szlovák és ukrán kérdésekkel együtt, tehát egyetemes szlovenszkói és kárpátaljai perspektívában, de a csehszlovákiai magyarság kérdéskomplexuma kiszakíthatatlan az egyetemes magyarság problémáiból is és így tullepve az államhatárokat, kiterjed Magyarországra, Románia és Jugoszlávia magyarságára és ebből kifolyó-

lag egy teljes keleteurópai szláv-magyar-román témakörre." (Sarló Jegyében 129. old.)

A kérdésfelvetés ismét hibás. A Sarió tagjai akkoriban még nem ismerték fel a kérdés igazi lenyegét. Nem láttak és nem tudatosították magukban, hogy a keleteurópai kérdés részletkérdés, annak a nagy problémakomplexumnak egyik részlete, amely csakis az egész világ-gazdasági rendszer megváltoztatása révén oldható meg. E kérdés tehát csak világhorizonton tárgyalható és ilyen kiszakított, elszeparált formájában véglegesen meg sem oldható.

Ez a helytelen szemlélet azonban még mindig kísért. És éppen Balogh Edgár az, aki a cluji *Független Ujság* 1935 november 9.-i számában „A magyar kultúra történelmi becsülete” című cikkében ír így a kérdésről: „Kevésbé tudatosítottuk eddig magunkban, hogy voltaképpen a magyar szellemtörténetnek milyen tragédiája játszódott le ama kulturarcvonal pusztulásakor, amely a változott időkből a magyar szellemiséget a magyar valóság népenergiáival akarta súlyossá tenni s felnyitotta a csehekkkel, szlovákokkal, lengyelekkel, ukránokkal, románokkal, bolgárokkal, szerbekkel, horvátokkal és szlovénekkal való szellemi érintkezés új távlatait... Akad-e demokratikus magyar szellemi tömörülés egy új népi realizmus és frissült keleteurópai látás szépségeinek hordozására?” Téves ez a problémafelvetés, mert a kérdés igazi lenyegét fel nem ismerve, tulajdonképpen polgári demokrata vonalon sürgeti, az egész problémakomplexumból kiszakítva, a kulturális kapcsolatok megteremtését. Az őszintén gondolkodó és meg nem alkuvó baloldal semmiképpen sem azonosíthatja magát ezzel a szemlélettel, mely az alapvető feltételek negligálásával kívánja a kérdést megoldani.

A dunai népek együttműködésének kérdése azonban — mint fentebb utaltunk rá — kisebb kérdéscsoportokra szakadozik: az egyes utóállamokban felvetődik az uralkodó nemzettel való együttműködés gondolata. A leggyakrabban Csehszlovákiában vetik fel a kérdést és az utóbbi 2—3 évben ugyszólván állandóan napirenden tartják. Különben a kormányhoz közelálló, aktivista beállítású magyar írók és publicisták foglalkoznak e problémával szívósan és kitartóan. 1934-ben a pozsonyi *Magyar Ujság* indít ankétot hasábjain a cseh-szlovák-magyar kulturkötözeledés és együttműködés kérdéséről, melynek során számos szlovák és magyar író szögezte le nézetét és jelölte ki a teendőket. A szlovák írók közül *Laco Novomeszky* és *Ján Rob Ponyicsan* fogta fel legvilágosabban a kérdés lenyegét. Novomeszky pompás tömörséggel megfogalmazott hozzászólásában arra utal, hogy a kulturcsere előfeltétele a két nép gazdasági viszonyaiban rejlik s az együttműködés mindaddig megvalósíthatatlan, míg a magyarság gazdaságilag alárendelt helyzetben marad az uralkodó nép polgárságával szemben. Ponyicsan leszögezi, hogy kulturális együttműködés csak társadalmilag felfelémozgó osztályok között lehetséges, amint erre a közel múltban számos példa van. Erre gondol, amikor így ír: „A magyar írókkal való együttműködésünk nem új keletű. Mi már régebben kiépítettük kapcsolatainkat, mert a baloldali íróknál és kulturmunkásoknál nem kellett bevárni, amíg az együttműködés fontosságát felismerik, mert maga az elv és közös program felöleli a multhatatlan együttműködés parancsát. Lapunk, a *Dav* a valóságban közös munkát végzett az *Az Út*-tal olyképpen, hogy a *Dav* és az *Az Út* állandóan és kölcsönösen átvették a cikkeket, értekezéseket és irodalmi termékeket... A *Dav* köré csoportosult írók szociográfiai tanulmányutakat szerveztek meg közösen baloldali magyar intellektuelekkel és ugyancsak közösen istáptolták a magyar és szlovák dolgozókkal meg-

teremtett közvetlen kapcsolatokat.“ (*Magyar Ujság*, 1934. II. 18.) — Még határozottabban mutatott rá erre a Sarlós-kongresszuson: „Talán furcsának ítélik fel Önök előtt, hogy szlovák létemre én nyitom meg a magyar diákság szervetének, a Sarlónak kiállítását. Azért teszem ezt, hogy bizonyosságot tegyek a szlovák revolúciós értelmiségnek a magyar értelmiséggel való együttműködése mellett. A történelem talán megemlíthetné Hodzsa Milan szövetségét Jászi Oszkárral. A mi együttműködésünknek azonban már más gyökerei vannak és mások a céljai is. Miniket a szlovák és magyar dolgozó rétegek közös szenvedése kötött össze. Egybekovácsol bennünket az a törekvés, hogy segítsünk az elnyomottakon.“ (Sarló Jegyében, 131. old.)

Ebből is látható, hogy a következetes és meg nem alkuvó haladó front számára az együttműködés nemcsak a kulturérintkezés erejéig, hanem azon túl, a legszorosabb fegyverbarátságig terjed. Egészen más hangokat ütöttek meg az ankét magyar résztvevői. *Lányi Menyhért* például így nyilatkozik: „Hiszek a szlovenszkói lelkeség önállóságában... a vállvetett munkálkodásnak... nálunk szinte fizikai adottságai vannak.“ (*Magyar Ujság* 1934. V. 13.) *Peéry Rezső* kétnyelvű szlovák-magyar revü megteremtését tartja fontosnak. *Sebesi Ernő* szerint: „Ki kellene építeni a szlovák-magyar drámairodalom benső kapcsolatát.“ (M. U. 1934. V. 6.) *Antal Sándor* pedig minden köntőrfalazás nélkül kimondja: „Mint a *Magyar Ujság* ankétja igazolja, a cseh és szlovák irodalom kiválóságai értékelik, a konszolidáció, államépítés munkája szempontjából szükségesnek, jónak és felhasználni valónak tartják a csehszlovákiai magyar szellemiséget.“ (M. U. 1934. V. 27.)

Ján Rob Ponyicsan helyesen mutatott rá arra, hogy más az a kapcsolat, mely Jászi és Hodzsa között állt fenn és más az, melyet a szlovák, magyar és egyéb nemzetiségű tömegek szándékoznak megvalósítani. Az első polgári kapcsolat volt, amely nem a nemzetiségi és egyéb problémák maradék nélküli megoldására irányult, mert lényegében imperialista vonások ütköztek ki belőle. Ezzel szemben viszont a nemzetiségek közötti kapcsolatok következetes baloldali formája, melynek akciórádiusza kiterjed a világ valamennyi kontinensére, a gazdasági és nemzetiségi problémátika teljes megoldását hordozza magában.

E tanulmány keretében meg kell említeni még *Németh László* új dunai közösség-gondolatát, mely akkor öltött konkrét formát, amikor 1933 tavaszán a szlovák egyetemi hallgatók és írók látogatást tettek Budapesten. *Németh László* és fiatal irótársai ekkor elhatározták, hogy visszaemlékezve a *Mátyás király* korabeli *Sodalitas Danubiana Litteraria*-ra, megalapítják a Dunai Tudós Társaságot s lapot indítanak, melylyel így a Duna-medence népeinek közös szellemi nevezőjét teremtenék meg. *Németh László* saját gondolatának megvalósítását átruházta *Gál István* fiatal kritikusra, aki 1934 nyarán a következőket írta e kérdésről: „Megalapítottuk néhányan a Dunai Tudós Társaságot. Célja: a közép-európai népekkel foglalkozó tudományok ápolása révén előkészíteni a Duna-medence Népi Államainak Szövetségét. Tagjai: fiatal magyar írók, tudósok, akik legalább 1-2 nyugati és 1-2 közép-európai nyelven értenek, beutazták Közép-európa jórészét s eddigi munkáik révén reményt nyújtanak arra, hogy a maguk körében és tudományágában jelentős részt vesznek ki a közös munkából.“ A Társaság megnyilatkozási helye az *Apollo* című folyóirat lett, melynek eddig három kötete látott napvilágot. A Dunai Tudós Társaság célját és igazi lényegét *Halmos Béla* rögzítette le „Közép-európai tájszervezés“ című kis tanulmányában, amelyben így érvel: „(A Dunamedencét), mely Európa három szerke-

zeti, felszíni, éghajlati és nyelvi területének összeszögellésében fekszik,... nem egy nagyobb, egységes nép lakja, hanem kis népek csoportja. A központi medencét a magyarok, a peremfelvidéket a szlovákok, rutének, románok, szerbek, horvátok, szlovének és osztrák-németek. Ezek a népek földrajzilag egy nagy táj lakói, gazdaságilag éppen elhelyezkedésüknél fogva egymásra vannak utalva, művelődésben pedig rokonok. De helyes, szoros és állandó kapcsolatba csak a tájszervezés tudatosan felismert és irányított tárgyi összefüggései hozhatják őket, megfelelő és azonos társadalmi berendezkedés keretében (itt hiányzik a fogalmak konkretizálása!) Együttműködésüket csak ezen az alapon lehet elképzelni, sorsközösségük tudatát csak ez tarthatja fenn bennük.“

E megnyilatkozásból, mint általában az egész Apollo-gárda eddigi munkájából, — minden látszólagos jóhiszeműsége és jószándéka ellenére is — kitűnik, hogy merőben romantikus és polgári elgondolásról van szó. Tény az, hogy „Dunának, Oltnak egy a hangja“, amint azt Ady énekelte, de ma már világos előttünk az is, hogy a Mississipp-i partján élő népek bizonyos társadalmi osztálya éppolyan embertelen viszonyok között él, mint például a rajnamenti vagy, hogy szorosan a kérdésnél maradjunk, a dunamelléki népek alsó néprétegei. Végso fokon tehát a dunai népek együttműködésének kérdése: részletkérdés csupán és régen túlhaladott álláspont. Természetesen az együttműködésre szükség van és amint fentebb megjegyeztük, a felfelémelő osztályok az együttműködést meg is valószínűsítették, vagy azon vannak, hogy ez megtörténjék. Azonban a kérdést ki kell emelni elkülönített, szűk horizontok közé zárt helyzetéből és világméretűvé kell kiszélesíteni. Korunk gazdasági és társadalmi rendszerének nyomása ugyanis nemcsak a dunai népekre nehezedik bémitólag, hanem egyformán sújtja a világ minden néprétegét. Azért áll a kor vonalában az a széles hatósugarú, tág együttműködési keret, melynek megvalósításán munkálkodnak a világ négy táján.

O L I V É R U T J A I

Irta: REMENYIK ZSIGMOND (Budapest)

Az *Apocalipsis Humana* című gyűjtemény negyedik kötetét képezi „Az ember és a tetű“. Állatregény ez, egyben kritikája társadalmiasított és emberi állapotunknak. Főhőse Olivér, a jóindulatu és hiszékeny kis tetű, aki kalandos odisszeája alatt átéli nemcsak az ősvilág borzalmait, de kiábrándító betekintést is nyer az ember szánalomraméltó gondolati és anyagi világába. A következőkben a regény első feléből közlünk egy önálló részletet.

Amikor Olivér kinyitja szemét, első pillanatban azt hiszi, hogy téved, az áldásos, bozontos szőr helyett egy lukas zsákon fekszik, eltűnt a koszos kis kutya. A zsák még meleg a testétől, de ameddig a szem ellát, minden üres puszta. Hogy történhetett ez a katasztrófális szerencsétlenség. Nyilván a kiskutya addig fészkelődött a helyén, míg álmában ki nem rázta magából Olivért. A kis tetű kétségbeesetten futkos összevissza a zsákdarabon, helyzetének tehetetlenségében semmi sem bátorítja. Az elveszett paradicsom után futna, de tájékozatlan a világban, senki és semmi nem áll rendelkezésére, hogy megtalálja elkallódott boldogságát. A sors szeszélyeire van továbbra is bizva, meghúzza tehát a rongyos zsákdarabon magát és hangtalan bánatában elmerül.